

Araştırma Makalesi

Ali Teoman'ın *Horasan Elyazması* Öyküsünde Postmodern Tarih Kuramı

Postmodern Historical Fiction in Ali Teoman's Horasan Elyazması Story

Pınar AK¹

1 Öğr. Gör., Millî Savunma Üniversitesi, Hava Astsubay Meslek Yüksek Okulu, pnak511@gmail.com

Öz: 1980'den sonra gelişen postmodern tarih kuramı, kurgulanabilir bir tarih anlayışını ön plana çıkaran, tarihin metinselliğini, edebî metinlerin de tarihselliğini savunan bir yaklaşımdır. Klasik tarih yazımına görecelik, bağlam ve şüphe ile yaklaşan bu anlayış, edebî eserlerde tarihe çoğulcu bakış açılarını, mikro tarih algısını, postmodernist unsurlardan metinlerarasılık, üstkurmaca, oyunsuluk tekniklerini kullanarak yeniden yazılmış bir tarih anlayışı ortaya koymaktadır. Ali Teoman da çeşitli eserlerinde postmodern tarih kuramına uygun anlatılar oluşturmuş bir yazardır. Yazarın özellikle *Horasan Elyazması* adlı öyküsü X. yüzyılda meydana gelen Horasan Sultanı'nın kızının cinayetini ele almasıyla postmodern tarih algısı çevresinde değerlendirilebilecek unsurlar içermektedir. Bu bağlamda çalışmamızda Ali Teoman'ın *Horasan Elyazması* adlı öyküsü postmodern tarih kuramı çerçevesinde işlenmiştir. Çalışmamızın giriş kısmında postmodernizme değinilmiş, ardından postmodern tarih kuramı genel hatlarıyla sunulmuş, akabinde *Horasan Elyazması* bu yaklaşım etrafında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Teoman, *Horasan Elyazması*, öykü, postmodern tarih kuramı, yeni tarihselcilik.

Abstract: Postmodern historical theory, which developed after 1980, is an approach that emphasizes a constructed understanding of history and defends the textuality of history and the historicity of literary texts. This approach, which approaches classical historiography with relativism, context and suspicion, presents a reinterpreted understanding of history in literary works by using pluralist perspectives on history, micro-history perception, intertextuality, metafiction and playfulness techniques from postmodernist elements. Ali Teoman is also an author who has created narratives in accordance with the postmodern theory of history in his various works. In particular, the author's story *Horasan Elyazması* contains elements that can be evaluated within the framework of postmodern history as it deals with the murder of the daughter of the Sultan of Khorasan, which took place in the 10th century. In this context, our study examines Ali Teoman's short story *Horasan Elyazması* within the framework of postmodern historiography. In the introduction, we touch upon postmodernism, then present the general outlines of postmodern historiography, and finally analyze *Horasan Elyazması* through this approach.

Keywords: Ali Teoman, *Horasan Elyazması*, story, postmodern historical theory, new historicism.

Atıf: Ak, P. (2025). "Ali Teoman'ın *Horasan Elyazması* Öyküsünde Postmodern Tarih Kuramı". *Edebî Eleştiri Dergisi*. 9(2): 524-538.

DOI: 10.31465/eeder.1715470

Geliş/Received: 06.06.2025

Kabul/Accepted: 08.09.2025

Yayın/Published: 27.10.2025

Extended Abstract

History and literature are two disciplines that interact with each other by putting human beings at the center. While history can access oral traditions through literature, literature can create fictional texts by fictionalize historical information within literary genres. This connection between literature and history has generally continued with a realistic approach until postmodernism, and writers have created texts in accordance with classical historiography by preserving the information they have taken from history. This approach, which generally aims to instill historical knowledge in readers and to foster an appreciation of history, has changed with postmodernism. While postmodernism, which was shaped by the problems brought by modernity, had an impact on many fields such as architecture, visual arts, cinema and media, it also introduced various innovations to literature, from the creation of the fictional world to the bond established with reality, from the reader's stance towards the text to narrative techniques. One of these innovations is postmodernism's perspective on history. Postmodernism's view of history questioned the understanding of objective history and towards the end of the 20th century, the postmodern theory of history emerged, which drew attention to the gaps overlooked by traditional historiography, approached history as a narrative, focused on the textuality of history, and aimed to create the history of everyday life by setting aside grand narratives. Postmodern historical theory sees classical historiography as the product of a biased point of view and therefore challenges the notion of historical objectivity and precision. Works based on this theory approach history as a narrative, highlighting events overlooked by traditional historiography, rather than the truth itself, and conveying their history. In such works, people, events and almost everything that concerns human beings, which classical historiography has pushed to the background, can be dealt with; death, love, interpersonal relationships, private life, weaknesses, events encountered in daily life, etc. can be dealt with as the main subjects of works that are in line with postmodern historical theory. In addition, postmodern historical theory emphasizes the fictional aspect of history by using techniques such as metafiction, intertextuality, play, irony and parody. Ali Teoman, who has written many works in the story genre in the Republican Period Turkish Literature, has written his fifth story book, *Horasan Elyazması*. The book consists of three main parts divided into three sections: Prolegomena, Mythopoeia, and Juvenilia. The story titled *Horasan Elyazması*, which gives the book its name, takes place in the Mythopoeia section and is about the narrator's analysis of the murder of the daughter of the Sultan of Khorasan, which took place in the 10th century. According to this story based on a historical manuscript, the daughter of the Sultan of Khorasan is found dead in the tower where she was imprisoned one day, but despite all the investigations, the murderer could not be identified. The narrator learns the details and findings about the murder through the diary of Uzun Mustafa Çelebi, who investigates the case, and solves the murder by using his imagination. In this story, the narrator and his interpretations on one side and the manuscript written by a chronicler and historical figures on the other side. Thus, Ali Teoman has created a story in which ordinary people and historical figures, fiction and history are intricately intertwined. When the story is analyzed through the postmodern theory of history, it is seen that the narrator utilizes metafictional technique by placing the process of finding the Khorasan manuscript and the content of the manuscript in the narrative. In accordance with this theory, the narrator avoids grand historical narratives and focuses on micro-history. Unlike classical historiography, the story emphasizes the weaknesses of the Sultan of Khorasan, the intelligence of the Sultan's daughter, and the private lives of the other people involved in this event. In addition, the narrator sheds light on a historically unresolved murder, with his personal interpretations, reinterprets the narrative by considering assumptions in order to solve the case, and at the same time, he does not fail to point out that this murder is open to other interpretations. These comments emphasize the textuality of history as pointed out by the postmodern theory of history. The story also indirectly criticizes grand historical narratives. The narrator emphasizes the gaps left by history by pointing out that there are no historical records documenting the power or influence of the sultan's daughter. In this context, *Horasan Elyazması*, as a story reflecting the characteristics of postmodern historical theory, exemplifies a literary text that fills the gaps left by history with the author's imagination and demonstrates a subjective and open-to-interpretation view of history. On the other hand, it should be noted that the main aim of postmodern historical theory is not to create history. Postmodern historical theory focuses on creating a narrative by

fictionalizing the gaps left by history. In *Horasan Elyazması*, Ali Teoman fulfills this function of postmodern historical theory by solving the murder that has remained unresolved in the pages of history through his imagination.

Giriş

Terim olarak postmodernizm, “ötesi”, “sonrası”, “eklenti, ilave, ekleme” anlamlarına karşılık gelen “post” ön eki ve “modernizm” sözcüğünün birleşimiyle oluşmaktadır. “Post” ekinden kaynaklanan anlam çokluğu postmodernizm ifadesinin çeşitli şekillerde yorumlanmasına olanak sağlamaktadır. Kimi araştırmacılar postmodernizmi “modernliğin içerisinde bir gelişme” olarak görme eğilimi içerisindeyken kimi araştırmacılar da “modernizmden dramatik bir kopuş” olarak değerlendirmeyi tercih etmişlerdir (Koçakoğlu, 2018: 31). Her iki yorumun da işaret ettiği ortak görüş ise postmodernizmin modernizmden belirgin biçimde ayrılmasıdır. Postmodernizm, modern hayatta görülen aksaklıkları temel aldığından yapılanmasını da evrensel rasyonaliteyi ve insan aklına duyulan bağlılığı sorgulamaya açarak oluşturmuştur (Kuvancı, 2015: 103). Bu sebeple “düzene karşı uyumsuzluk, birleşmeye karşı parçalanma, merkezilik ve akılsallığın karşısına merkezsizlik ve belirsizlik, monolojik sesin karşısına çoğulculuk” postmodernizmin temel ilkeleri olarak kabul edilmektedir (Sayak, 2016: 16).

Mimari, görsel sanatlar, sinema ve medya gibi çeşitli alanlarda etkisini gösteren postmodernizm, edebiyat sahasında da kurgusal dünyanın ele alınışından anlatı tekniklerine kadar birçok yeniliği beraberinde getirmiştir. Postmodernizmden önceki süreçte kabul gören anlayışlar sorgulamaya açılmış, bunlar yeni bir bakış açısıyla değerlendirilerek “roman yerine anlatı, eser yerine metin, yazmak yerine ise kurgulamak” kavramları ön plana çıkartılmıştır. Böylece postmodernizm etrafında kurulan anlatılarda “imgelerin, sözcüklerin yinelenmesi, parodi, pastiş, metinlerarası veya bir metnin içinden dış dünyaya göndermeler yapılması, anlam birliğini yadsıyan, anlam kayganlığını vurgulayan göstergeler” ön plana çıkmıştır (Yeter Şahin, 2019: 44 - 45). Diğer yandan postmodern anlatılarda, yazar merkezli anlatılardan okur merkezli anlatılara doğru bir evrilme söz konusudur. Okur merkezli anlatılarda anlam, metin içinde açık olarak gözlemlenemez ve belirgin şekilde vurgulanmaz. Anlamın açığa çıkması okurun ve metnin iş birliği ile ortaya koyulur (Emre, 2006: 103). Böylece “Postmodernizm ile oyunda oyunun uzamına dönüşen edebiyat, kapsayıcı yapısı, deneyciliği, yeni teknik kullanımı, eski biçim ve üslup ve izlekleri yeni bağlamlarda sunması gibi özelliklerle yeni bir söyleme kavuşur. Küreselleşen, tüketime dayalı dünya tasarımına koşut biçimde ilerleyen sanat estetik anlayışını benimser ve her türden ögeyi konu edinir” (Eliuz, 2016: 90).

Jean-François Lyotard, Ferdinand de Saussure, Henri Lefebvre, Jacques Derrida, Guy Debord, Michel Foucault, Julia Kristeva, Jean Baudrillard, Gilles Deleuze, Richard Rorty adlı kuramcılarının etrafında gelişen postmodern düşünceye göre edebiyat artık gerek gerçeğin gerekse hayalin ötesinde yer alan görüntünün arkası ile ilgilenmelidir. Bu nedenle postmodernist metinlerde sebep – sonuç ilişkisi bir kenara bırakılmış, birçok metnin bir arada kullanımından oluşan katmanlı bir dünya yaratılarak anlam zenginliğine dikkat çekilmiştir (Bayram, 2007: 2). Böylece mutlak gerçeği sorgulayan postmodernizm, belirsizlik kavramını öne çıkarır. Gerçek olarak algılanıp kabul edilen değerleri tartışmaya açar. Kültürü bir bütün olarak değerlendirip üst ve alt kültür ayırımına karşı çıkar. Bireyin ve bireyciliğin yok olduğunu öne sürerek kimliklere de şüphe ile yaklaşır ve kimliklerin kurmaca olduğu varsayımını ortaya koyar. Geçmişle bağların tamamen koparılmasını, yani geleneğin yeniden üretilmesini ironi ve parodilerle vurgular (Kefeli, 2009: 81 – 84). İroni ve parodinin yanında postmodern metinlerde hem kurmacayı belirginleştiren hem de dil ve anlamla oynayarak metni oyunsallaştırmaya aracılık eden birden

fazla tekniğin bir arada kullanımı da görülmektedir. Emel Kefeli bu teknikleri şu şekilde açıklamaktadır:

Postmodern sanatçının diğer metinlerden de yararlandığı sık görülen bir durumdur. Bir metnin kurgusunda diğer bir metnin izleri vardır ve bu yeni sanat anlayışı bir metnin metinlerarası ilişkiler (inter-textuality) açısından okunmasının gerekliliğine işaret eder. Bir metnin referans vermeden başka bir metinden yararlanması; başka metinlerden alıntılar yapılması (collage ve montage); diğer metinlerden alınan parçaların birbirlerine eklenerek, hiçbir yorum yapmadan yeni bir kurgu içinde sunulması (pastiş); kişiye uygun gelen şekilde seçme (eklektisizm) ve derleme, farklı imajları karıştırma bu sanat anlayışının yararlandığı tekniklerdir (Kefeli, 2009: 84).

Postmodernizm, yukarıda verilen genel yapısı içerisinde türlerin bir arada kullanımından da sık sık faydalanmaktadır. Bu türlerden bazıları fantastik, pop – art, polisiye gerilim ve tarih olarak sayılabilir. Öte yandan postmodernistler “dilbilim, yapısalcılık, postyapısalcılık, psikanaliz, yeni tarihselcilik, okur odaklı yorum, edebi eleştiri ve edebiyat tarihçiliği, feminist kuram, cinsiyet kuramları, travma çalışmaları, kültürel materyalizm gibi birçok kuram alanıyla” ilgilenirler (Evis, 2021: 36). Postmodern evrede sözü edilen diğer unsurlar gibi tarih de yeni baştan değerlendirilmiş, klasik tarih anlayışından farklı bir tarih algısı gözler önüne serilmiştir.

1. Postmodern Öykü

Postmodern edebiyat, dilin göreceliğini temel alan ve dil aracılığıyla ortaya çıkan her olguyu “kurmaca” olarak değerlendiren bir edebiyat anlayışıdır. Şaban Sağlık, postmodern edebiyatın söz konusu tanımından yola çıkarak mevcut örnekler üzerinden bu edebiyatın belirgin özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu özellikleri anlaşıma sorunu, kurmaca kavramına verilen önem, okuru önemseme, yabancılaştırma estetiği, karnaval görünüm, çoğulculuk, üstkurmaca ve metinlerarasılık olarak sıralamak mümkündür. Postmodern edebiyatın anlaşıma sorunu okuru zorlamaktadır. Geleneksel edebiyatın kolay takip edilen kurgusuna alışmış olan okur, postmodern edebiyatın yaratıcılık anlayışı, avangart biçim oyunları karşısında çoğunlukla metin içinde yönünü kaybetmekte, bu nedenle de postmodern edebiyat ürünlerinden uzaklaşmaktadır. Postmodern edebiyatta kurmaca kavramı merkezi bir önem taşır. Yazarlar postmodern metinlerde bu kavramın altını özellikle çizmekte ve metnin yapısında okura ayrıcalıklı bir konum tanımaktadırlar. Bu tür metinler yabancılaştırma estetiği üzerine kurulmakta, böylece okur alışkanlıklarından ve alışılmış inançlardan uzaklaşarak şaşırtılmaktadır. Postmodern edebiyat metinlerinde görülen “karnaval” anlayışı, birbirinden farklı ya da ilgisiz görünen öğelerin aynı kurgu içinde yan yana gelmesine olanak tanımaktadır. Bu nedenle postmodern edebiyatta edebî romanlarla popüler romanlar ve bilim kurgu eserleri, televizyon dizileriyle sanat filmleri, pop artla Picasso bir tutulmaktadır. Bunun yanında bir eserin postmodern nitelik taşıyabilmesi için çoğulculuk, üstkurmaca ve metinlerarasılık unsurlarını içermesi gerektiği de bilinmektedir (Sağlık, 2007: 88-90).

Postmodern edebiyatın yukarıdaki özelliklerini taşıyan öyküler “postmodern öykü” olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir deyişle, üstkurmaca ve metinlerarasılık estetiği üzerine inşa edilen her öyküyü “postmodern” sıfatıyla nitelemek mümkündür (Sağlık, 2007: 93). Postmodern öykülerde, anlatının içeriğinden çok biçimsel unsurlar önemsenmektedir. Yani yazarın bu öykülerde önceliği “ne” anlattığı değil, bunu “nasıl” ifade ettiğidir. Postmodern öyküler; kurgu, yapı ve biçim boyutuyla ele aldığı konuyu yeni ve farklı bir şekilde sunarlar. Bu öykülerde dil kullanımı da önemlidir. Postmodern öykülerde dil yapıbozuma uğrattılır, dilsel sapmalara ve sözlükte yer almayan kelimelere yer verilebilir. Aynı zamanda postmodern öyküler, yazma sürecini bir oyun olarak ele alırlar. Kendinden önce yazılmış olan anlatılara, metinlere ve öykülere göndermeler yaparlar. Bu bağlamda postmodern öykülerde yazarlar, tamamen yeni bir içerik

üretmek yerine var olanı yeniden yorumlayıp yeniden düzenlerler. Postmodern öykülerin bir diğer özelliği ise anlatıcının doğrudan okura hitap etmesidir. Bu öykülerde anlatıcı, postmodern bir tavır olarak okuyuculara seslenir ve okur ile metin arasındaki sınırları ortadan kaldırır (Sağlık, 2007: 93-94). Secaattin Tural ise postmodern öykünün bu özelliklerini salt öykü türünün kendi imkânına atfetmektedir. Ona göre parodi, pastiş ve üstkurmaca gibi tekniklere başvurmaksızın, “belirsizlik, bitimsizlik, eksiklik, gerçeğin sorgulanması” ve “nitelikli okur arayışı” gibi özellikler ilk modern öyküden günümüze dek öykü türünün temel nitelikleridir. Dolayısıyla günümüz öykücüsünün postmodern arayışlara ve anlatım biçimlerine yönelmesine gerek yoktur (Tural, 2020: 216).

Postmodern öykü örnekleri arasında Jorge Luis Borges’in eserleri öne çıkmaktadır. Borges’in öykülerinde çok seslilik, metinlerarasılık, gelenekle kurulan bağlar, parodi, ironi ve pastiş gibi teknikler belirgin bir biçimde görülmektedir. Onun öykülerinde kahramanlar, yazarlar ve farklı görüşler sürekli olarak yeniden üretilmekte ve yeniden yorumlanmaktadır. Borges; tarih, mitoloji ve teoloji temalarını öykülerinde sık sık ele alarak tarihsel olayları ve söylenceleri yeniden yorumlayıp farklı anlatıları dönüştürür. Şairler, krallar ve gezginler gibi karakterler bu öykülerde gezinmektedir. Onun öykülerinin odağı genellikle geçmiş üzerindedir çünkü Borges’e göre insanlık, temelde aynı kaderi tekrar tekrar yaşamaktadır. Bu nedenle insanlar, aynı öyküyü farklı biçimlerde yeniden anlatmakta, değiştirerek dile getirmektedirler. Borges’in öykü dünyasında gerçek karakterlerle kurgu karakterler de yan yana gelmektedir. Borges’in öykülerinde görülen tüm bu özellikler, postmodern öykü anlayışını temsil etmektedir (Tosun, 2007: 76-77).

Necip Tosun, Türk edebiyatında postmodern öykü türünde postmodernizmin özgün temsilcilerinden ziyade bu anlayışın belirgin özelliklerinin yansımalarının görüldüğünü belirtmektedir. Postmodernizmin başlıca niteliklerinden olan üstkurmaca, 1980 sonrası yayımlanan öykülerde yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu bağlamda Tomris Uyar, Nezihe Meriç ve Mustafa Kutlu gibi yazarlar tamamıyla postmodern öykücü olarak değerlendirilemeye de adı anılan isimlerin 1980 sonrası kaleme aldıkları metinlerde postmodernizmin etkilerini takip etmek mümkündür. 1990’lı yıllardan itibaren öykü yayımlayan yazarlar arasında ise postmodernizmin etkilerinin daha belirgin hâle geldiği görülmektedir. Nazan Bekiroğlu, Murat Gülsoy, Müge İplikçi, Suzan Samancı, Özen Yula ve Murat Yalçın gibi isimler bu eğilimi temsil eden öykücüler arasında öne çıkmaktadır (Tosun, 2007: 76). Necip Tosun’un değerlendirmelerine benzer şekilde İshak Yetiş de postmodernizmi bir ruh hâli olarak ele alıp Türk öykücülüğünde buna uygun örneklerin 1990’lardan sonra çoğaldığını vurgulamaktadır. 1990’lara kadar çağdaş öykü yazarlarının birçoğunda postmodern öğelere rastlanmakla birlikte bu tarihten itibaren çeşitli yazarların öykülerinde postmodern ruh hâlini yansıtan postmodern öyküler öne çıkmaktadır (Yetiş, 2008: 394).

2. Postmodern Tarih Kuramı

“Edebiyat asırlarca devam eden sözlü ve yazılı anlatım yollarıyla tarihin malzeme ve misyonunu yüklenmiş ve aktarmıştır. Bu durumuyla tarih bir bilim olmanın dışına çıkmış, güzel sanatlar ve onun kollarından biri olan edebiyata malzeme ve ilham kaynağı olmuştur” (Argunşah, 2016: 10). Tarih ve edebiyat arasındaki bu köklü etkileşim, postmodernizme kadar daha çok klasik bir anlayışla ve gerçeklik düzlemi üzerinden ele alınmıştır. Postmodern öncesi evrede yazarlar, tarihî verilere dayanan bir edebî metni oluştururken genellikle seçtikleri büyük şahsiyetleri veya olayları tarih biliminden alarak gerçekçi bir anlatımla kurguya yerleştirme yolunu tercih etmişler, bu anlatıyı metin içinde kullandıkları mektup, ferman, Divan-ı Hümayun kayıtları, devlet erkânı arasındaki yazışmalar gibi çeşitli kaynaklarla ve dipnotlarla destekleyerek gerçeklere bağlı

kaldıklarını ispat etme gayesi gütmüşlerdir. Ancak tarihin nesnellğine bağlı kalan bu durum postmodernizmle beraber farklı bir boyuta evrilmiş ve 20. yüzyılın sonlarında postmodern tarih kuramı ya da diğer ismiyle yeni tarihselcilik kuramı ortaya çıkmıştır: “Postmodern sanat estetiğinde, tarih yeniden keşfedilir. Modernizmin yok saydığı veya üzerinden atlamaya kalkıştığı geçmişin birçok değeri postmodernistlerin eserlerinde yeniden hayat bulur. Geçmişte yaşanan her şeye bir anlatı gözüyle bakan postmodernistler, anlatının çizgisel zamana göre kurgulanması gerektiği düşüncesine karşı çıktıkları için geçmişle farklı ilişkiler kurarlar” (Bingöl, 2018: 344). Yeni tarihselcilik kuramının kurucusu Stephen Greenblatt’tır. Yeni tarihselcilik ifadesi ilk kez Greenblatt’ın *Renaissance Self-Fashioning: From More to Shakespeare* (Rönesans’ın Benlik Öztanımı: More’dan Shakespeare) (1980) adlı kitabında kullanılmıştır (Okur, 2018: 5-6). İbrahim Alp Okur, yeni tarihselciliğin düşüncel arka planını şu şekilde açıklamaktadır:

Yeni Tarihselcilik’in ilham aldığı isimler arasında Edward Said’dan Michel Foucault’ya, Hayden White’dan Roland Barthes’a kadar birçok önemli isim yer alır. Karl Marx’ın üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiler hakkında görüşleri; Said’in tarihin metinselliğine, yazar ve eleştirmenin metne yaklaşımında tarafsız olamayacağına yaptığı vurgu; Foucault’nun tarihin dönemin iktidar yapılarının içinden bir bilinç tarafından kaleme alındığına ilişkin yaklaşımı; White’ın tarihin keşfedildiği kadar icat da edilmiş bir yapı olduğuna ilişkin yorumu; Barthes’ın geçmişten arta kalanların, yorumlar zincirinin bir halkası olarak eklemelendiğini ve sonu gelmez olası tarihler yaratıldığı fikri; Louis Althusser’in metnin içinde gizlenen ideolojiye ilişkin görüşleri Yeni Tarihselcilik’in ürettiği fikirlere kaynaklık etmiştir diyebiliriz (Okur, 2018: 8).

Postmodernizmde görülen her şeye şüpheyile yaklaşma tavrı, tarihi de aynı bakışla değerlendirmeyi şart koşmuştur: “Yeni Tarihselciler, tarihi bilim dalı, tarihçiyi de bilim adamı olarak kabul etmezler. Onlara göre tarih bilimi tarihçinin tarihsel olayları öyküye dönüştürdüğü taraflı ‘metinler yığını’dır; dolayısıyla şüphe ile yaklaşılmalı ve sorgulanmalıdır” (Şahin, 2024: 299). Bu yaklaşım ilk olarak tarihin de gerçekte bir kurgudan ibaret olduğu görüşünü doğurmuştur. Postmodern tarih anlayışına göre tarih araştırmacıları, tarihî olayları bireysel bilgi birikimleri etrafında, entelektüel yaratıcılıkları, ideolojik ve kültürel değer yargıları ile ait oldukları toplumsal yapının etkisinde kalarak dil aracılığıyla kurgulayıp yorumlayan kişilerdir. Bu bakımdan geçmişten günümüze kadar kayıt altına alınan her veri, tarih araştırmacısının öznel bakış açısıyla yansıtılmıştır. Böylece klasik tarih anlayışının öne sürdüğü tarihin kesin bilgilere ve somut belgelere dayanan, neden-sonuç ilişkisine göre oluşturulan ve nesnel kuralları olan bir bilim dalı olduğu anlayışı geçerliliğini yitirmiştir. Bunun yerine postmodern tarih kurgusuyla birlikte akla gelen bütün konular - ölüm, hastalık, bireysel ilişkiler, gündelik hayattan kesintiler vb.- tarihin kapsamı içerisine girmiş ve söz konusu anlatıların kanıtlanma niteliği de ortadan kalkmıştır (Yalçın Çelik, 2005: 22-25).

Tarih çoğunlukla geçmişte yaşanmış olayların ve toplumsal durumların sözlü ya da yazılı olarak anlatımı şeklinde tanımlandığından bir metin niteliği göstermektedir. Tarih araştırmacısının yaptığı şey, bu anlatıları dil aracılığıyla yapılandırmak ve aktarmaktır. Bu nedenle yeni tarihselci anlayış tarihi temelde bir metin olarak ele almakta ve “tarihin metinselliği”ne vurgu yapmaktadır (Arseven, 2022: 458). Nasıl ki her metin belirli bir tarihsel ve toplumsal bağlam içerisinde üretiliyorsa, belirli bir dönemin zihniyetini, ideolojisini ve kültürünü içerisinde barındırıyorsa tarihin metinselliği de geçmişe dair elimizde bulunan her tür bilginin dolaylı olarak elde edildiğini vurgulamaktadır. Yani tarihin metinselliği, tarihi yaşanmış olayların doğrudan aktarımı olarak değil, bu olayların belli başlı bakış açılarıyla, dönemin şartlarına uygun olarak yanlı tutumlarla seçilip düzenlendiği bir anlatı olarak görmektedir (Uslu, 2011: 30). Tarihin metinsel olarak yorumu okuru doğrudan metin üzerinde düşünmeye de sevk etmektedir. Okur postmodern tarih

kuramıyla ele alınmış bir metinle karşı karşıya kaldığında gerçekliğinden şüphe ettiği bir anlatı görecektir ve bu anlatı çoklu okumalara açıktır. Çünkü postmodern tarih kuramında tarihî kişilikler ve olaylar bilinçli bir şekilde kurgusallaştırılarak, değiştirilip dönüştürülerek metinleştirilmektedir. Bu bağlamda postmodernist tarih kuramı, hem bir anlatının yazılma eylemini gösterirken hem de tarihî olayların nasıl kurgulandığını gözler önüne sermektedir (Yalçın Çelik, 2005: 30-32).

Postmodern tarih kuramında tarihin kurgusallığının ön plana çıkarıldığı üstkurmaca tekniği sık kullanılırken metinlerarasılıktan da faydalanılmaktadır. Metinlerarasılığın her metnin anlamının diğer metinler aracılığıyla şekilleneceği ilkesi tarihin çoğul okumaları ile yakından bağlantılıdır. Bunun yanında postmodern tarih kuramı, oyunsuluğu da anlatı içerisine yerleştirmekte, böylece tarihin gerçeklik ilkesini kırılmaya uğratarak onu bir oyun alanına çevirmektedir (Ecevit, 2014: 72). Postmodern tarih anlayışında öne çıkan bir diğer özellik ise bağlamdır. Serpil Oppermann, yeni tarihselcilik kuramında bağlamın önemini şu şekilde açıklamaktadır:

Tıpkı yazınsal metinler gibi, tarihsel metinler de sürekli bir değişim içindedir. Yani, bir metnin üretildiği bağlam içindeki anlam ve yorumları yeni bağlamlar içinden bakıldığında değişmekte ve bize yeni ufuklar açabilmektedir. Nasıl edebiyat metinleri yeniden bağlamlanabiliyorsa, tarihsel metinler de aynı süreç içinde sabitlenemeyen yorumlara açılabilir. Böylece tarihsel metinlerin aktardığı tüm sistemler, değerler ve anlamlar yeniden sorgulanınca bu kavramların kurmacılığı da sergilenmiş olmaktadır. Böylece “anlam” dil dışında önceden var olmayan metinsel bir olgu olarak açıklanabilir (Oppermann, 1999: 6).

Klasik tarih anlayışında birtakım tarihî boşluklar görülmektedir. Postmodern tarih kuramı resmî tarihte belirsiz bırakılan, tartışmaya açık olan tarihî olayları ya da değinilmeyen, ele alınmayan tarihî durumları kurgusallaştırarak anlatıya yerleştirmektedirler (Oppermann, 1999: 28-29). Bu bağlamda gerek kullandığı teknikler gerekse içerik açısından geleneksel tarih anlayışından kesin bir çizgiyle ayrılan postmodern tarih kuramı, edebî metinlerde alışlagelmiş anlatıların yerine yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur.

3. *Horasan Elyazması*

Türk edebiyatından öykü türünde birçok eser kaleme alan Ali Teoman’ın 2009 yılında yayımlanan kitabı *Horasan Elyazması*’dır. *Horasan Elyazması* üç ana bölümden oluşmaktadır: *Prolegomena*, *Mythopoeia*, *Juvenilia*. Grekçe “ön söz” anlamı taşıyan ve giriş olarak kurgulanan *Prolegomena* bölümü, üç kişinin bir deniz kenarında birbirlerine öykü anlatmalarından oluşmaktadır. Yine Grekçe “mit üretmek” anlamı taşıyan *Mythopoeia* bölümü *Asmalımescit*; *Savaş Sonu*; *Döngü*; *Bir Varmış, Bir Okmuş – bis*; *Buluşma*; *Yumarak Bak Gözlerini*; *Maskeler*; *Eve Dönüş*; *Son Kılavuz*; *Üç Ayrı Yol*; *İstanbul/Berlin* ve *Horasan Elyazması* olmak üzere on iki ayrı öykü içermektedir. Kitabın son bölümü *Juvenilia*¹ ise “bir yazarın gençlik döneminde ürettiği eserler” anlamını taşımakta ve yedi öyküden oluşmaktadır. Bu bölümde ismi verilen tek öykü *Cehennemde Bir Mevsim Temmuz’89*’dur. Geriye kalan altı öykü roma rakamlarıyla başlıklandırılmıştır.

Çalışmamızın konusu kitaba adını veren *Mythopoeia* bölümündeki *Horasan Elyazması*’dır. *Horasan Elyazması*, anlatıcının tez çalışması için araştırma yaparken Bibliothèque Nationale’de X. yüzyılda geçen bir cinayeti ele alan vakayinameye rastlaması ile başlamakta ve bu cinayetin çözümlenmesini konu almaktadır. Ali Teoman, bu öyküde iç içe geçmiş iki anlatı kurgulayarak okurları sıradan insanlarla tarihî şahsiyetlerin, kurmaca ile tarihin birbirine karıştığı bir anlatıyla

¹ Prolegomena, Mythopoeia ve Juvenilia ifadelerinin anlamlarına Vikipedi’den erişilmiştir.

karşı karşıya bırakmıştır. Bu bağlamda *Horasan Elyazması* postmodern tarih kuramı anlayışına uygun bir özellik göstermektedir. *Horasan Elyazması* 'nda ele alınan postmodern tarih unsurları; üstkurmaca, mikro tarih anlayışı, tarihin metinselliği ve yeniden üretimidir.

3.1. Üstkurmaca

Terim olarak üstkurmaca, “Yazarın, ‘yazma eylemi’ni kurmaca metnin bir parçası haline getirmesi, ‘nasıl yazdığını anlatması’ ve romanın içerisinde yazma eylemi ile ilgili sorunlar konusunda düşünce üretmesi, özetle, roman teorisini roman yazma pratiği içerisinde gösterme”sidir (Koçakoğlu, 2018: 101). Postmodernizmin okur ile oynadığı oyun anlayışına hizmet eden üstkurmaca, bir anlatıda kurmacanın ve gerçeğin iç içe geçmesini veya eş zamanda gerçekleşmesini sağlamaktadır (Ecevit, 2014: 99). Ali Teoman da *Horasan Elyazması*’nı kurgularken üstkurmacadan yararlanarak hem tarihi bir anlatı etrafında metnin oluşumunu okurlara göstermiş hem de okurları bu anlatıya karşı gerçeklik-kurmaca ilişkisini sorgulamaya çağırmıştır.

Öyküde kullanılan üstkurmaca tekniğine bakıldığında *Horasan Elyazması*’nın iç içe geçmiş iki anlatıdan oluştuğu görülmektedir. İlk anlatı Horasan el yazmasının bulunması iken ikinci anlatı Horasan Sultanı’nın kızının cinayetini anlatmaktadır. Anlatıcı, Horasan el yazmasına ulaşım sürecini üstkurmaca tekniği ile sunmaktadır. Metin geriye dönüşle başlamaktadır. Anlatıcı, bu geriye dönüşle yıllar önce tez araştırması için gittiği Bibliothèque Nationale’de bir Osmanlı vakayinamesi bulur. Anlatıcının aşına olmadığı vakanüvisin XVI. yüzyılda ele aldığı vakayinamede X. yüzyılda meydana gelen Horasan Sultanı’nın kızının cinayeti anlatılmaktadır. Bu yazmaya göre yıllardır çocuğu olmayan sultanın bir gün biri kız biri erkek iki çocuğu olur. Horasan Sultanı’nın eşi doğum esnasında ölür. Horasan Sultanı veliahtlarına kavuşmanın getirdiği sevinçle bütün ülkede çeşitli eğlenceler düzenleyerek şenlikler yapar ancak onun bu mutluluğu uzun sürmez. Bir gün üç müneccim gelerek sultanın kızının on sekiz yaşına gelmeden kendi kanından bir erkekle birlikte olacağını ve bu birliktelikten bir sakat çocuk dünyaya getireceğini, o çocuğun da ülkenin sonunu hazırlayacağını haber verirler. Bu sebeple sultanın kızı ölmelidir. Kehanetlere inanan sultan müneccimlerin sözlerini dikkate alır ve içinde bulunduğu durumu değerlendirir. Horasan Sultanı’nın erkek akrabalarından hiçbirisi dünyada değildir. Kehanetin gerçekleşmesi için tek ihtimal sultanın kızının öz kardeşi ile birlikte olmasıdır. Sultan hem kehaneti engellemek hem de kızını yaşatabilmek için şehrin dışına bir kule yaptırır ve kızını o kuleye kapatır. Sultanın kızı bu kulede dadılar ve cariyeler tarafından büyütülür ancak on yedi yaşına girdiği yıl odasında başı kesilerek öldürülmüş bir şekilde bulunur. Bütün şüpheliler sorgulanır ancak bir sonuç elde edilemez. Soruşturma bir süre sonra bir sonuca ulaşamadığı için kapanır ve olay çözülemez. Yazma “Ve anda ki, kehanet elbet tahakkuk itdi...” (Teoman, 2021: 76) sözleriyle son bulur. Anlatıcının yazma bitince aklında kalan sorular şunlardır: “Ne olmuştu? Kıza tecavüz eden, kendi kanından biri miydi? Öyle olsa bile, kız sakat çocuk doğurmadan öldürülmüş olmasına karşın, kehanetin koşulları nasıl olup da yerine gelmişti? Sultanı ve ailesini nasıl bir yazgı bekliyordu? Ülkenin üzerine çöken o büyük yıkım neydi?” (Teoman, 2021: 76).

Anlatıcı, zihninde yukarıdaki sorularla bir süre baş başa kalır fakat daha sonra araştırma konusu ile alakalı olmayan bu yazmayı unutarak kendi çalışmasına geri döner. Ta ki yıllar sonra bir sahafta James C. Williams’ın el yazması eserler listesini görene kadar. James C. Williams, XVIII. yüzyılda British Library için el yazması eserler toplayan bir gezgindir. İngiltere’ye yolladığı el yazmalarının listesini de çıkarmıştır. Anlatıcı bu listede Meşhed Subaşı Uzun Mustafa Çelebi’nin güncesinin ismini görür. Horasan’ın başkenti olan Meşhed adı, anlatıcıya uzun yıllardır bilinçaltında bekleyen Bibliothèque Nationale’de bulduğu Osmanlı vakayinamesini

hatırlatır. Anlatıcı sultanın kızının cinayetinin devamını öğrenme arzusuna kapılır ve Londra’da bulunan bir arkadaşından British Library’den Meşhed Subaşı Uzun Mustafa Çelebi’nin güncesinin fotokopisini ister. Bir hafta sonra da günceye ulaşır. Öykü bu günceden edinilen bilgiler aracılığıyla cinayetin detaylı bir şekilde anlatımı ve anlatıcı tarafından çözümlenmesi ile devam eder.

Anlatıcının *Horasan Elyazması*’nda sunduğu yazmaya ulaşım süreci ve bulduğu el yazmasını metne aktarıp yorumlaması, metnin kurgulanıp anlatı hâline getirilişini göstermektedir. Anlatıcı bu öyküyle kurmaca metin içerisinde yeni bir kurmaca metin oluşturmuştur. Aynı zamanda anlatıcının detaylı bir şekilde sunduğu yazmaya ulaşım süreci, okur üzerinde bir gerçeklik algısı da oluşturmaktadır. Nitekim anlatıcı, Bibliothèque Nationale ve British Library isimlerini kullanarak metni iki farklı kaynaktan elde ettiği bilgiler ışığında oluşturduğunu göstermeyi amaçlamışken diğer yandan metnin ilerleyen bölümlerinde “İlk okuduğumda Grek tragediyalarıyla Doğu masalları arasında bir yere oturttuğum ve gerçekliği hakkında bende ciddi kuşkular uyandıran bu tuhaf olay, yine de o günlerde kafamı epeyce uğraştırdı.” (Teoman, 2021: 77) ifadesinde de görüleceği üzere anlatının gerçekliğine karşı duyduğu kuşkuları dile getirmiştir. Böylece okur, üstkurmaca tekniğiyle hem yazma aracılığıyla sunulan tarihi olaya hem de anlatıcının aktardığı öyküye belirli bir mesafeden yaklaşmak durumunda kalmıştır.

3.2. Mikro Tarih Anlayışı

Klasik tarih anlayışı, üst kültüre hitap eden, onların izlerini taşıyan bir yapıya sahiptir. Bu anlayışta genellikle sultanlar, krallar, kraliçeler, tanınmış komutanlar gibi üst kimlikler ve bu kişilerin yaşamları, yaşadıkları veya şahit oldukları olaylar merkeze alınmakta, onların hayatları önemsenerek kayıt altında tutulmaktadır (Yalçın Çelik, 2005: 24). Oysa bu algı, toplumun çoğunluğunu oluşturan sıradan insanları, bu insanların deneyimledikleri günlük olayları ya da hayatın içinde yer alan olağan durumları göz ardı etmektedir. Postmodern tarih kuramı buradan hareket ederek makro tarih anlayışı yerine mikro tarih anlayışını getirmiştir. Mikro tarih anlayışında yukarıda sunulan üst kültür unsurlarının yanı sıra hayatın içinde görülen her konuya yer verilmektedir. Yani yalnızca büyük ölçekli, geniş kapsamlı gelişmeler değil, “ölümler, hastalıklar, denizler, dağlar, göller..., iklim, seks, bireysel yaşam parçaları vd.” (Yalçın Çelik, 2005: 24) gibi konular, postmodern tarih kuramı içerisinde anlatının bel kemiğini oluşturmak için kullanılabilir.

Makro tarih anlayışında bir “ayıklama” ve “seçme” yapıldığı da bilinen bir gerçektir (akt. Yalçın Çelik, 2005: 34). Tarihçi amacı/ideolojisi doğrultusunda, toplumsal ve siyasal koşullarının gereklilikleriyle, istemli veya istemsiz şekilde bazı olayları kayıt altına alırken gerçekleri olduğundan farklı gösterebilir, göstermek durumunda kalabilir ya da bazı olaylara değinmeden onları karanlıkta bırakabilir. Bu nedenle makro tarih anlayışında görülen seçme ve ayıklama işlemi esasen tarihte üst kültürün öne çıkıp diğerlerinin ihmal edilmesine sebep olurken aynı zamanda ele alınan olayların, kişilerin ya da durumların yalnızca istenilen yönlerini verdiği için tarihî gerçeklerde eksiklikler oluşturabilmektedir. Postmodern tarih kuramının öne sürdüğü mikro tarih anlayışı ise makro tarihin getirdiği bu eksiklikleri merkeze almaktadır. Mikro tarihte padişahlardan halka kadar anlatıda öne çıkan herkesin zaafı, başarısızlıkları, zayıflıkları görülebilmekte; bilindik ve yaygın anlatıların yerine beslenme kültürü, evlilikler, dinsel inanışlar, törenler, gelenekler işlenebilmektedir. Bu yönü ile mikro tarih anlayışı, postmodern tarih kuramı etrafında üst kültürden çok popüler kültüre yakın bir duruş sergilemektedir (Ergeç, 2020: 1814).

Ali Teoman *Horasan Elyazması*’nda yukarıda değinilen mikro tarih anlayışı, ilk olarak Horasan Sultanı’nın gösterdiği zayıflıklar ile vurgulanmıştır. Belirtildiği üzere klasik tarih yazımında

sultanlar/padişahlar genellikle olumlu özellikleri ile yüceltilerek sunulmaktadırlar. Oysa *Horasan Elyazması*'nda Horasan Sultanı öykünün gelişimi açısından önemli karakterlerden birisi olmasına rağmen hem isimsizdir hem de yüceltilmeden okur karşısına çıkarılmıştır. Okur bu metinde Horasan Sultanı'nın başarıları, zaferleri, gücü ile karşılaşmaz. Tam aksine yazar, Horasan Sultanı'nı sıradan bir insan gibi ele almış ve onun geçirdiği öfke anını, sinir buhranını anlatıya yerleştirerek bu durumun yarattığı yanlış kararı vurgulamaktan geri durmamıştır;

Kızının ölümüyle zaten çok sarsılmış olan sultan, bir de kendi sarayında, kendi yakın çevresindeki kimi kişilerce kendisine karşı bir komplo kurulmuş olabileceği haberini alınca, korkunç bir öfkeye kapıldı. Bu öfkenin ölçüsüzlüğüne ve ardısıra gelen kaçınılmaz sonuçlarına bakınca, sultanın yalnızca kızının öldürülmesi nedeniyle öfkelenmediği, aynı zamanda da böyle bir komplonun eninde sonunda kendisine dek uzanabileceği kaygısını taşıdığı anlaşılıyor (Teoman, 2021: 89).

Görülüyor ki yazar anlatıda Horasan Sultanı'nın bireysel yönlerini öne çıkarmıştır. O, kontrol edemediği öfkesi, kaygısı ve bu ruh durumu sonucunda verdiği yanlış kararlarla klasik tarih anlatılarındaki sultanlardan farklıdır. Bunun yanında yazar anlatının merkezine Horasan Sultanı'nı değil, sultanın kızını almıştır. Bir cinayete kurban gittiği düşünülen sultanın kızı, anlatıda zekâsı ve cinsel arzuları ile resmedilmektedir. Anlatıcıya göre yazmanın anlattığı cinayet, aslında bir kaçış planıdır ve sultanın kızı kendisinin cinayete kurban gittiğini herkese inandırarak babasını tahtından etmiş, babası başta olmak üzere bütün devlet yönetimiyle oyun oynayarak ülkenin sonunu getirecek felaketin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Klasik tarih yazımında kadınlar daha çok aile merkezli rollerle ve eş, anne, kız kardeş, kız evlat gibi tanımlamalarla temsil edilmiştir (Ergeç, 2020: 1815). Hâlbuki mikro tarih, kendisine konu olarak seçtiği her şey gibi kadını da her yönü ile – duyguları, tutkuları, toplumsal rolleri, iş yaşamı vb.- ele almaktan yanadır. Bu bakımdan *Horasan Elyazması*'nda sultanın kızının zekâsını kullanarak esir olduğu kuleden kurtulup sarayın içerisine girerek devlet erkânı ile âdeta oyun oynaması bu bakış açısının ürünüdür.

Ali Teoman, öyküde mikro tarihe uygun olarak ele aldığı karakterlerin özel hayatlarına da değinmiştir. Anlatıcıya göre *Horasan Elyazması*'nda sultanın kızı ile cariyeye ve şehzade ile Debbağ Mustafa arasında bir gönül ilişkisi bulunma ihtimali vardır çünkü hem cariyeye hem de Debbağ Mustafa sözü edilen cinayette kilit rollere sahiptirler. Sultanın kızı cariyenin yerine geçerek kuleden kaçarken Debbağ Mustafa da Horasan Sultanı'nın emriyle bu cinayeti araştıran ve şehzadeyi idam eden kişidir. Anlatıcıya göre sultanın kızı, cariyeye ile olan yakınlığı sayesinde onun yerine geçebilmiş, Debbağ Mustafa ise çok sevdiği şehzadeyi idam ettikten sonra büyük bir bunalım yaşamış, iç dünyasında kopan fırtınaları günlüğündeki satırlara dökmüştür. Temelde cinayeti çözmek adına düşünülen bu ilişkiler, bir varsayım olsa da, postmodern tarih kuramında görülen mikro tarih algısını desteklemekte ve bireysel hayatın tarihselleştirilmesini örneklendirmektedir. Aynı zamanda anlatıcı, öyküde makro tarih anlayışının gölgede bıraktığı olayları da belirtmektedir:

Kızın iktidarı ne kadar sürdü, kanlı bir darbeyle tahttan mı indirildi, yoksa her şeye karşın iktidarını korumayı ve zamanı geldiğinde tahtı oğluna devretmeyi başardı mı, bu konuda elde hiçbir belge yok. Bu kargaşa döneminin vakanüvislerce es geçilmiş oluşuna şaşmamak gerek: Kılıcın konuştuğu yerde kalem susar (Teoman, 2021: 88).

Burada vurgulanan sultanın kızının iktidarına dair tarihi kayıtlarda “hiçbir belge olmaması” ve bu dönemin tarih yazıcıları tarafından “es geçilmiş oluşu” klasik tarih yazımının bıraktığı boşluklara işaret etmektedir. Makro tarih anlayışına uygun olarak sultanın kızının iktidarı tarih sayfalarında kendisine yer bulamamış, göz ardı edilerek belgelendirilmemiştir. Bu durum postmodern tarih kuramının makro tarih anlayışı eleştirisini göstermektedir.

3.3. Tarihin Metinselliği ve Yeniden Üretimi

Klasik tarih yazımı, postmodern tarih kuramının ortaya çıkışına kadar geçerliliği sorgulanmadan kabul edilen bir yaklaşım tarzı olarak tanımlanmış ve benimsenmiştir. Oysa Edward Hallett Carr tarihsel gerçekliğin tarihi kayıt altına alanın imtiyazında olduğunu dile getirmektedir (Akt. Çelik, 2002: 50). Çünkü tarihçi de esasen tıpkı bir edebî ürün yazarı gibi tarihi anlatıları kurgulamaktadır. Postmodern tarih kuramı buradan yola çıkarak tarihin bir yorum olduğu varsayımını kabul etmektedir: “Postmodern anlayış, tarihi bir üst-anlatı olarak tanımlamayı reddederek tarihe yeni bakış açıları kazandırmaya, belirsiz kısımları yorumlamaya ve resmî tarihte yer alan kopuklukları yeniden yazmaya çalışır” (Şahin, 2024: 300). Bu anlayışa göre tarih yazıcısı da bir yorumcudur. Dolayısıyla tarih, postmodern tarih kuramında esas olarak kurgulanabilir bir metin olarak değerlendirilmekte ve bu anlayışta tarihin metinselliğine dikkat çekilmektedir. Tülin Arseven, postmodern tarih kuramı etrafında gelişen tarihin metinselliğini şu şekilde açıklamaktadır:

Daha büyük bir çerçeveden bakıldığında Yeni Tarihselcilik, nesnel bir tarih yazımı yapılamayacağını, tarihinin ya da tarihsel belgeyi yazan kişinin kendi çağından, kendi bilgi ve donanımı üzerinden geçmişe baktığı ve aslında bir yorum yaptığı iddiasındadır. Bu iddia tarihsel metnin, yazarından bağımsız düşünülemeyeceği görüşünü beraberinde getirmektedir. Tıpkı bir şiirin hemen her okurda farklı yorumlanıp, farklı biçimlerde anlamlandırılması gibi tarihsel gerçek de ona bakan göz değıştikçe farklı yorumlanabilecektir. Tarihin binlerce yıllık birikimi olan yazılı metinlere kuşku ile yaklaşmayı önerirken, bir anlamda tarihin yapıbozumunu da istemekte midir, sorusu ile bu yaklaşım, tartışmaya ve Yeni Tarihselciliğin arzu ettiği gibi yoruma açıktır (Arseven, 2022: 465).

Horasan Elyazması’nda tarihin metinselliği anlatıcının kaleminden sunulmaktadır. Anlatıcı, British Library’den edindiği Uzun Mustafa Efendi’nin güncesi ile cinayetin bazı bulgularına erişmiştir. Sultanın kızının odada nasıl bulunduğunu, cariyelerin hangi sırayla kuleye geldiğini, Uzun Mustafa’nın cinayet hakkındaki çıkarımlarını, Debbağ Mustafa’nın işkencelerini ve şehzadenin öldürülmesini bu günceden öğrenmiştir. Buna rağmen el yazması gibi günce de bir sır perdesiyle sonlanmaktadır çünkü katil bulunamamıştır. Anlatıcı, tarihin sustuğu bu olayı hayal gücünün aracılığıyla yeniden kurgular;

Elimdeki bölüm pörçük bilgilerle, tarihin karanlığına gömülmüş bu kanlı olayı anlamlandırmayı, kafamın içinde yeniden kurmayı deniyorum. Belki de Uzun Mustafa’nın izinde yürümüş oluyorum bunu yaparken, kimbilir. Olayların en başına, sultanın kızının öldürüldüğü güne gidiyorum ve bu tuhaf cinayetin gizini çözmeye çalışıyorum. Yüzlerce olasılık arasında yalnızca bir olasılık tabii benim varsayımım ve ötekilerden ne daha çok ne de daha az geçerli, ama şöyle düşünüyorum... (Teoman, 2021: 84).

Anlatıcı yeniden yazma denemesinde hikâyenin en başına, sultanın kızının öldürüldüğü güne dönerek yazmada ve güncede verilen bilgileri yeniden yorumlamaya başlar ve tarihin kurgusallığını öne çıkarmak adına kendi yorumlarının yapılmış ya da yapılacak herhangi bir yorum denemesinden de üstün olmadığını açıkça belirtmek okura tarihin metinselliğini açıkça ifade eder;

Tabii ben yine de - okuduklarımdan çıkarsayabildiğim kadarıyla - olayı kendimce açıklamaya, anlamlandırmaya ve usa en uygun biçimde yeniden kurmaya çalıştım. İyiniyetli bir çaba belki, evet, ama her ne kadar ilgiye değer ise de, itiraf etmeliyim ki, enikonu zorlama ve su götürür bir yorum denemesi (Teoman, 2021: 78).

Anlatıcının sultanın kızının cinayetini çözme sürecinde elinde parça parça bulunan tarihsel bilgileri bir araya getirmesi ve yeniden yorumlayarak sonuca ulaşması, diğer bir deyişle cinayeti aydınlatması, postmodern tarih kuramı çevresinde sunulan tarihin metinselliğinin bir

göstergesidir. Anlatıcı tarihi kayıtların kesin bir sonuca ulaştırmadan bıraktığı bilgileri bir derlemeci gibi ele alarak birleştirmiş, eldeki verileri tahlil etmiş ve eksik olan bilgileri kendine göre anlamlandırarak sultanın kızının cinayetini çözümlenmiştir. Anlatıcının burada vurguladığı “enikonu zorlama ve su götürür bir yorum denemesi” (Teoman, 2021: 78) ifadesi ise tarihsel anlatılarda görülen boşlukların kişiden kişiye göre farklı yorumlanabileceğini ve bunların salt bir gerçeklik değeri taşımadığını ima etmesi bakımından kayda değerdir.

Anlatıda tarihin yeniden üretimi² ise anlatıcının sultanın kızının hikâyesini kendi bakış açısıyla yeniden değerlendirip yorumlamasından oluşmaktadır. Anlatıcı, cinayet soruşturması için görevlendirilen Uzun Mustafa'nın güncesi aracılığıyla kule kapısının zorlanmadan açıldığını, odada herhangi bir boğuşma izi olmadığını, maktulün bir sandalyede elleri ve ayakları bağlı olarak durduğunu, kesilen kafanın katil tarafından götürüldüğünü, o gün yemek getiren cariyelerden Mihrimah'ın kaybolduğunu öğrenmiş fakat katilin kim olduğu bilgisine erişememiştir. Çünkü Horasan Sultanı'nın yakın muhafızı Debbağ Mustafa soruşturmayı üstlenerek ülkede birçok kişiye işkence edip konuyu kapatmıştır. Anlatıcı, yazmadan ve günceden elde ettiği bu bilgiler ışığında yukarıda da belirtildiği üzere cinayetin ilk gününe geri dönerek bu bilinmezliği giderme arzusuna kapılır. Anlatıcıya göre cinayetin çözümü için bütün detaylar sultanın kızını işaret etmektedir. Sultanın kızı yemek getiren cariyelerden Şehrazat'ı sandalyeye bağlayıp ipek kumaşla boynunu koparmış ve Şehrazat'ın kafasını yemek sepetine koyarak kuleden çıkmıştır. Daha sonra saraya dönerek cariyelerin arasına karışıp sultanın gözdesi olmuştur;

Bu noktada yine varsayımsal bir sıçrama yapıyorum. Kızın bütün bunları yaparken hangi dürtülerden hareket ettiği konusunda tabii ki elimde hiçbir kanıt yok. Ama öz babasıyla cinsel ilişki kurmanın onda bir saplantı durumuna gelmiş olduğunu, bütün bunları sırf bu yüzden tasarladığını ve bu ürkünç tasarımı gözünü bile kırpmadan gerçekleştirdiğini düşünmek, bana nedense çok akla yakın geliyor. Ama belki de sezgilerim yanlış yönlendiriyor beni, böyle düşünmemin nedeni belki kehaneti bilmem. Öyle ya, uğursuz kehanetten kız da haberdardı belki ve onu ömür boyu daracak bir kuleye hapsederek yaşamını karartmak isteyen kişilerden, en başta da babasından bu biçimde öğ almayı kafasına koymuştu. Ya da, ötekilerden hiç de daha az geçerli olduğu düşünülemeyecek bir başka olasılık, ona bütün bunları yaptırmanın düpedüz iktidar hırsı oluşu: Sultanın iki çocuğundan biriydi ve babası öldüğünde erkek kardeşinin yerine o geçmek istiyordu tahta. Dahası, bütün bu olası gerekçelerin kızın kafasında iç içe geçtiğini ya da birinin ötekini izlediğini de düşünebiliriz (Teoman, 2021: 86 – 87).

Anlatıcının yaptığı bu çıkarımlar, kendisinin de belirttiği gibi akla yatkın ihtimallerdir. Anlatıcı, Uzun Mustafa'nın görmediği ya da düşünmediği olasılıkları ve ipuçlarını - sultanın kızı ile Şehrazat arasındaki yakınlığı, saf ipeğin keskinliğini, kedi menisini - tarihî bağlama oturtarak cinayeti çözümlenmiştir. Diğer yandan anlatıcı, Uzun Mustafa ve Debbağ Mustafa'ya da ikiz kimlikler ekseninde yaklaşmıştır;

Bütün bunlardan sonra, benim hâlâ kafamı kurcalamayı sürdüren soru, Uzun Mustafa'ya ne olduğu. Bilmiyorum, yoksa Debbağ Mustafa mı demeliyim? Kentin subaşı ve sultanın özel muhafız birliğinin komutanı... Öyle ya, her tez kendi antitezini gerektirir ve içinde taşır. Gün, az sonra geceye dönüşecek olan çevrimsel bir sürecin eşdeğer iki yarısından biridir yalnızca. İlkellik

² Tarihin yeniden üretimi ile kastedilen yeni bir tarih oluşturmak değil, tarihi bilgilerde görülen boşluklardan faydalanarak bunları kurgu aracılığıyla anlatıya dönüştürmektir. Postmodern tarih kuramının tarihi yeni baştan yazmak gibi bir amacı yoktur. Bu yaklaşım tarihten yola çıkarak hayal gücü ile kurgusal anlatılar oluşturmaya odaklanmaktadır. Bu bakımdan postmodern tarih kuramına uygun eserler ve *Horasan Elyazması* gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınmamalı, anlatıların kurgusalılığına dikkat edilerek okunmalı ve değerlendirilmelidir.

uygarlığın, usdışı ussalın önkoşuludur. Bir elinde kalem, bir elinde kılıçla düşünüyorum Mustafa'yı. Her şeyi ölçüp biçiyor, us terazisine vuruyor, ama gerektiğinde de amansızca çöküyor düşmanının gırtlığına. Efendisine bağlı, onun bir dediğini iki etmiyor, buyruklarını sorgulamıyor, yalnızca yerine getiriyor. Bir yandan kılı kırk yararak cinayeti çözmeye çalışıyor kafasının içinde... (Teoman, 2021: 89).

Anlatıcı alıntıda da görüleceği üzere Uzun Mustafa'yı Debbağ Mustafa ile aynı kişi olarak yorumlayıp hem güncede görülen el yazısındaki değişiklikleri, güncenin yarıda kesilme nedenini açıklamış hem de Horasan Sultanı'nın kızının cinayetini münecimlerin kehanetinden yola çıkarak yukarıda belirtilen varsayımlarla aydınlatmıştır. Bu bağlamda Ali Teoman, *Horasan Elyazması*'nda X. yüzyılda gerçekleştiği varsayılan el yazmasındaki olayları ve Uzun Mustafa'nın güncesini yeniden ele alarak çözülemeyen cinayeti tartışmaya açmış ve bu cinayetdeki tarihin verdiği bilgilere olasılıklar ekleyerek yeni bir okuma yapmıştır. Bunun yanında anlatıcı yazmanın ve güncenin gerçek olduğunu vurgulamak, okuyucuyu gerçekliğe inandırmak için anlatı içinde üç defa dipnot da kullanmıştır. Klasik tarihî anlatılara has bir kullanım olan dipnotlar, ele alınan olayla ilgili resmî kaynakların varlığını göstermek için kullanılmaktadır. *Horasan Elyazması*'nda görülen dipnotlardan ilki de bu yaklaşımla benzer bir şekilde anlatıya dair bir açıklama belirtmek için kullanılmıştır fakat anlatıcı burada da postmodern tarih kuramı çevresinde resmî tarihin boşluklarını vurgulamayı ihmal etmemiştir;

Metinde doğrudan doğruya “Horasan Sultanı” diye geçiyor; ad belirtilmemiş. Daha sonra, birkaç değişik kaynağa başvurarak sözkonusu sultanın adını belirlemeye çalıştıysam da, çabalarım sonuçsuz kaldı. Hazar çevresinde kurulmuş, Türk devletlerinin hayli çalkantılı tarihi üzerine, anlaşıldığı kadarıyla, şimdiye dek pek araştırma yapılmamış; kişiler, olaylar ve tarihlerin çoğu hâlâ karanlıkta (Teoman, 2021: 75).

Horasan Elyazması'nda görülen ikinci dipnot anlatıcının günceye dair yaptığı bir açıklamayı içerir; “James C. Williams’a bunun ‘Horasan Türkçesiyle Pehlvi karışımı tuhaf bir dil’ olduğunu düşündüren de bu belki.” (Teoman, 2021: 83) ifadesinde de görüleceği üzere anlatıcı bu dipnotu James C. Williams'ın görüşlerini açıklamak için kullanmıştır. Metin içinde kullanılan üçüncü dipnot ise anlatıcının okuyucuya Uzun Mustafa'yı tanıtmaya girişimi için yapılmıştır;

Öyle anlaşılıyordu ki, Uzun Mustafa genç yaşına karşın (30-35 yaşlarında olmalıydı) iyi eğitim görmüş, matematik, fizik, kimya ve tıp bilimlerinden anlayan, hatta edebiyat ve musikiden nasibi olan, zamanının aydın kişilerinden biriydi.* Olay hakkındaki gözlem ve çıkarımları, onun aynı zamanda da son derece zeki ve titiz bir araştırmacı olduğunu ortaya koyuyor.

*Tabii burada hemen akla Doyle'un unutulmaz dedektifi Sherlock Holmes geliyor. Bilindiği gibi, Holmes kriminolojiyi ilgilendiren her konuda, o konunun uzmanlarını bile şaşırtacak denli derinlemesine bilgi sahibiydi; öte yandan dostu ve yardımcısı Dr. Watson'un bir gün dehşetle keşfettiği gibi, birtakım en basit gündelik gerçeklerden, sözelimi dünyanın güneşin çevresinde döndüğünden bihaberdi! Holmes bu tuhaf durumu Watson'a açıklayabilmek için “içine ancak belli sayıda eski eşyanın sığabileceği bir tavanarası” benzetmesine başvurur (Teoman, 2021: 79).

Görülüyor ki anlatıcı, sonuncu dipnot kullanımıyla Uzun Mustafa ve Sherlock Holmes arasında bir benzerlik kurmuştur. Anlatıda yer alan bu dipnot Uzun Mustafa'nın okuyucunun zihninde canlanmasını kolaylaştırır da klasik tarih anlayışında yer alan dipnot kullanımlarından oldukça farklıdır. Anlatıcı günümüzün bakış açısıyla geçmişe uzanmış ve tarihî bir kişiyi hayal gücünün yardımıyla yeniden anlamlandırmıştır. Bu doğrultuda Ali Teoman'ın hikâyede kullandığı dipnotlarla klasik tarih yazımından uzaklaşarak aynı tekniği postmodern anlatının kendine has üslubuna uygun olarak kurguladığını söylemek mümkündür. Diğer yandan *Horasan Elyazması*'nda Ali Teoman, yazma ve güncenin tarihsel gerçekliğini desteklemek amacıyla yer

yer "... 'Ve anda ki, kehanet elbet tahakkuk itdi' sözleriyle kesiliveriyordu." (Teoman, 2021: 76), "Sanki yer yarılıb Mihrimah nam hatun yer dibine girmiş idi, diye yazıyor Uzun Mustafa güncesinde." (Teoman, 2021: 81), "Kim artuk bilirüm. Benim dahi vaktim irmiş ola." (Teoman, 2021: 84) ifadelerinde görüldüğü üzere ele aldığı dönemin konuşma dilini de anlatıya yerleştirerek okuru dilsel bir oyun düzlemiyle de karşı karşıya getirmiştir. Böylelikle okuyucu bir yandan el yazmasının gerçekliğini düşünürken bir yandan da anlatıcının klasik tarih anlayışına karşı mesafeli duruşuyla kurmaca bir dünyanın içerisinde olduğunu hissederek eleştirel düşünme yetisini ön plana çıkarmak durumunda kalmış ve etkin bir özne konumuna geçmiştir.

Sonuç

X. yüzyılda gerçekleşmiş tarihi bir olayı merkeze alan *Horasan Elyazması*'nın klasik tarih anlatılarından farklı bir kurguya sahip olduğu görülmektedir. Ali Teoman, kurgulanabilir/yorumlanabilir bir tarih anlayışına dikkat çeken bir öykü kaleme almış; alışılmış tarih anlayışının dışına çıkan bir anlatı oluşturmuştur. Postmodern tarih kuramının özelliklerini taşıyan bu anlatıda, tarihî boşlukların yazarın hayal gücü aracılığıyla doldurulup kurgulandığı ve edebî bir metne dönüştürülerek okurlara sunulduğu göze çarpmaktadır.

Horasan Elyazması'nda postmodern tarih kuramı üstkurmaca tekniği, mikro tarih anlayışı, tarihin metinselliği ve yeniden üretimi ile de desteklemiştir. Anlatıda görülen anlatıcının Horasan Sultanı'nın kızının cinayetini öğrenim süreci, kurmacanın kurmacasını; Horasan Sultanı'nın kararlarının yanlışlığı, sultanın kızının zekâsı, tarihî karakterlerin özel hayatlarına dair varsayımlar mikro tarih algısını; yazmada ve güncede verilen tarihsel bilgilerin düş gücü ile bir araya getirilişi tarihin metinselliğini yansıtmaktadır. Böylece okuru tarihî anlatıya karşı şüpheye düşüren yazar, klasik tarih yazımını edebî yönden tartışmaya açarken postmodern tarih kuramına uygun olarak büyük anlatılardan da uzak durmuştur.

Horasan Elyazması'nda klasik tarih yazımına karşı yer yer eleştiriler de görülmektedir. Anlatıya titizlikle yerleştirilen makro tarih eleştirileri postmodern tarih kuramının özelliklerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Anlatı içerisinde görülen klasik tarih yazımının zaman zaman öznel tutumlar sergilediği iması, yeni tarihselciliğin ana ilkelerinden birini temsil ederken bir taraftan da okuru eleştirel düşünmeye çağırmaktadır. Yazarın cinayeti çözümlerken yaptığı varsayımlara karşı temkinli duruşu ve anlatının farklı değerlendirmelere/yorumlara açık olduğunu belirtmesi ise tarihin belirsiz bıraktığı noktaların birden çok bakış açısıyla tamamlanabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda *Horasan Elyazması* postmodern tarih kuramının gerek içerik gerekse biçim özelliklerini örneklemektedir. Bu noktada postmodern tarih kuramının tarih yazmayı değil, tarihte görülen boşlukları kurgu gücü aracılığıyla tamamlayıp edebî bir anlatı oluşturmayı hedeflediğini vurgulamak ve söz konusu anlatının bir "öykü" olduğuna da dikkat çekmek gerekir. Yapılan değerlendirmeler, postmodern tarih kuramının ilkeleri doğrultusunda türün sınırlılıkları göz önüne alınarak gerçekleştirilmiş, bu kuramın *Horasan Elyazması* örneği üzerinden öykü türündeki yansıma biçimleri ele alınmıştır. Sonuç olarak, *Horasan Elyazması*, postmodern tarih kuramının kurmaca ile tarih arasındaki sınırları bulanıklaştıran yaklaşımını öykü formunda somutlaştırarak tarihsel anlatının edebî bir yeniden inşa süreci olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Argunşah, H. (2016). *Tarih ve Roman*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arseven, T. (2022). "Yeni Tarihselcilik Kavramı Çerçevesinde Tarih ve Edebiyat Araştırmaları", *Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu CİLT I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bayram, Y. (2007). "Postmodernizm Üzerine", *Baykara*, S. 5, s. 37-39.

- Bingöl, U. (2018). *Postmodern Zamanın Metal Şairi (Murathan Mungan'ın Şiirlerinde Postmodernizmin İzinde)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Çelik, Y. (2002). "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler", *Bilig*, S. 22, s. 49-68.
- Ecevit, Y. (2014). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eliuz, Ü. (2016). *Oyunda Oyun Postmodern Roman*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Emre, İ. (2006). *Postmodernizm ve Edebiyat*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ergeç, Z. (2020). "Orhan Pamuk'un 'Benim Adım Kırmızı' Romanına Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım", *Turkish Studies - Language*, S. 15(4), s. 1809-1821.
- Evis, A. (2021). *Türk Romanında Postmodernizm*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Kefeli, E. (2009). *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*. İstanbul: Akademik Kitaplar
- Koçakoğlu, B. (2018). *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*. Konya: Palet Yayınları.
- Kuvancı, C. (2015). "Postmodern Yaklaşımda Dil ve Gerçeklik: Bir Eleştiri", *bilimname XXVIII*, S. 1, s. 93-124.
- Okur, İ. A. (2018). "Tarihi Yeniden Yazmak: Yeni Tarihselcilik" (İnceleme), *kalemkahveklavye.com*. https://www.academia.edu/41233362/Tarihi_Yeniden_Yazmak_Yeni_Tarihselcilik
- Oppermann, S. (1999). *Postmodern Tarih Kuramı: Tarihyazımı, Roman ve Yeni Tarihselcilik*. Ankara: Evin Yayıncılık.
- Sağlık, Ş. (2007). "Türk Öykücülüğünde Postmodern Durum", *Hece Öykü (Öyküde Postmodern Anlatım I)*, S.24, ss. 86-109.
- Sayak, B. (2016). *Oyun Kavramı Etrafında Postmodernizm ve Roman*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kahramanmaraş.
- Şahin, C. (2024). "Gayri Resmi Hürrem Oyunu Üzerine Yeni Tarihselci Bir Okuma", *Söylem Filoloji (Edebiyat Kuramları ve Eleştiri Özel Sayısı)*, ss. 296-316.
- Teoman, A. (2021). *Horasan Elyazması*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tosun, N. (2007). "Öyküde Bir İmkân Olarak Postmodern Açılım", *Hece Öykü (Öyküde Postmodern Anlatım I)*, S.24, ss. 71-85.
- Tural, S. (2020). "Anlat(a)mayan Anlatı: Postmodern Öykü", *Bitmemiş İnşa Postmodernizm*, Edt. Ahmet Melih Karauğuz, İstanbul: KTB Yayınları.
- Uslu, M. F. (2011). "Greenblatt'ın Yeni Tarihselci Eleştirisi", *Edebiyatın Omzundaki Melek Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vikipedi (11.05.2025). <https://tr.wikipedia.org/wiki/Anasayfa>. Erişim Tarihi:11.05.2025.
- Yalçın Çelik, D. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yeter Şahin, G. B. (2019). *Türk Postmodern Anlatılarında Modernizm Eleştirisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Yetiş, İ. (2008). "Türk Öykücülüğünde Postmodernizmin İzleri", *Hece (Modernizimden Postmodernizme Özel Sayısı)*, S. 12, ss. 389-394.